

УДК 155.9

Визначення соціально-психологічних параметрів готовності дітей-сиріт до різних форм життєвлаштування

Сафонова С.Б
Svetasafonova90@gmail.com

В статті проаналізовано проблему визначення психологічної готовності дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвлаштування. З'ясовано, що на законодавчому рівні процедура підготовки не прописана, лише практичний досвід має певні зрушення. Встановлено, що під час підготовки дітей-сиріт до різних форм життєвлаштування необхідно враховувати такі показники як минулий життєвий досвід, вік, індивідуальні особливості, мотивацію та наявність родичів. Мотивацією підлітків до переходу в різні форми влаштування є почуття свободи та розуміння того, що прийомні батьки в першу чергу для них будуть наставниками. Для дітей молодшого шкільного віку є бажання сім'ї, в якій про них будуть піклуватись та любити.

Ключові слова: діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; форми життєвлаштування; підготовка; готовність; індивідуальні особливості.

В статье проанализирована проблема определения психологической готовности детей-сирот к переходу в различные формы жизнеустройства. Выяснено, что на законодательном уровне процедура подготовки не прописана, только практический опыт имеет определенные сдвиги. Установлено, что при подготовке детей-сирот к различным формам жизнеустройства необходимо учитывать такие показатели как прошлый жизненный опыт, возраст, индивидуальные особенности, мотивацию и наличие родственников. Мотивацией подростков к переходу в различные формы устройства есть чувство свободы и понимания того, что приемные родители в первую очередь для них будут наставниками. Для детей младшего школьного возраста является желание семьи, в которой о них будут заботиться и любить.

Ключевые слова: дети-сироты и дети, лишённые родительской опеки, формы жизнеустройства; подготовка; готовность; индивидуальные особенности.

In the article we analyzed the problem of determining the psychological readiness of orphans for moving in different forms of life arrangement. It was found that at the legislative level the procedure of preparation was not detailed, only the practical experience had some changes. It was established that during the preparation of orphans for different forms of life arrangement we should take into account such factors as past experience, age, personality, motivation and presence of relatives. Teenagers motivation for the moving into different forms of arrangement has a sense of freedom and understanding that adoptive parents will be the mentors for them. Primary school children have the desire of the family, which will love and take care of them.

Keywords: orphans and children deprived of the parental care; forms of the life arrangement; preparation; readiness; individual characteristics.

Актуальність проблеми дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день проблема підготовки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на законодавчому рівні чітко не прописана. Розроблені лише програми навчання для прийомних батьків та батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу. Стосовно соціально-психологічної підготовки дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвлаштування не розроблено чіткої структури її проведення. Це призводить до того, що діти-сироти до переходу в нову форму життя не готові, тому процес адаптації є досить травматичним та може призвести до викривлень її особистісному розвитку. Тому необхідність розробки процедури соціально-психологічної підготовки дітей-сиріт до влаштування в різні форми життя є важливою і необхідною.

Автори А. Й. Капська, Л. С. Волинець дотримуються диференційованого підходу і вважають, що не потрібно готувати до життя у сім'ї тих дітей, в котрих відсутній досвід життя у дитячих інтернатних закладах або «на вулиці», тобто дітей, які до цього жили у сім'ї, навіть в асоціальній. Необхідно спеціально готувати лише тих дітей, які перебували у дитячих інтернатних закладах більше року або більше ніж півроку провели на «вулиці». Підготовка до розміщення дитини в сімейні форми життєвлаштування є необхідним і важливим етапом, адже переходячи від одного уже звичного способу життя до іншого дитина відчуває тривогу, хвилювання, внутрішній дискомфорт (Г. М. Бевз, Н. М. Комарова). Процес підготовки є одним із важливих елементів в роботі з дітьми-сиротами які будуть переходити в різні форми життєвлаштування.

Дослідження процесу адаптації дітей-сиріт до прийомної сім'ї, а саме поведінка дитини при її входженні в нову сім'ю вивчали (Г.С.Красницька). Тільки сім'я може компенсувати негативні моменти перебігу і наслідків депривації. Провідна роль найближчого соціального оточення, а саме сім'ї є головним аспектом для нормального психічного розвитку дитини. На процес адаптації дитини до прийомної сім'ї впливає такий показник як вік (Г.М.Бевз) [4].

На формування готовності дитини-сироти до переходу в різні форми життєвлаштування впливає досвід проживання в сім'ї (В.Н.Ослон). В залежності від минулого життєвого досвіду дітей необхідно обирати відповідну форму життєвлаштування.

Мета роботи – визначити параметри готовності дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до різних форм життєвладштування.

Емпіричне дослідження полягало у тому, щоб дізнатись у психологів центрів соціально-психологічної реабілітації та соціальних працівників соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді м. Києва як визначати соціально-психологічну готовність дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування. Дізнатись як здійснюється процес підготовки дітей до життя в новій формі. Методом дослідження було структуроване інтерв'ю, воно складалось з трьох блоків. В першому блоці ми з'ясували ступінь адаптації дітей-сиріт до нової форми життєвладштування. Щоб дізнатись думку фахівців про явище готовності дитини, чи можна сформувати готовність. Дізнатись думку психологів та соціальних працівників чи здійснюється підготовка дітей-сиріт до переходу в нову форму владштування, чи необхідно готувати дітей до переходу в нову форму владштування.

В другому блоці визначали вплив різних факторів на підготовку та готовність дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування. Відповідний блок необхідний для того, щоб дізнатись ставлення соціальних працівників та психологів до того як впливають різні фактори на підготовку дитини-сироти, а саме вік, минулий життєвий досвід та індивідуальні особливості. Третій блок стосувався процедури та інструментарію визначення соціально-психологічної готовності дитини-сироти до різних форм життєвладштування. Як визначають фахівці, що дитина готова перейти у відповідну форму життя, а яка ні. Відповідний блок є дуже важливим, оскільки необхідно дізнатись як проводиться діагностика рівня соціально-психологічної готовності дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування та який інструментарій використовується.

Структуроване інтерв'ю проводилось у Києві із психологами центрів соціально-психологічної реабілітації для дітей №1, «Ковчег», «Місто щасливих дітей» та фахівцями Служби у справах дітей та сім'ї в м. Київ. В інтерв'ю взяло участь 10 – соціальних працівників, 8 – практичних психологів.

Практика владштування дітей-сиріт в різні форми життєвладштування показує, що в більшості випадків дітей дошкільного віку усиновлюють або владштовують під опіку. Категорію дітей як молодший шкільний вік та підлітковий переміщують в прийомну сім'ю, дитячі будинки сімейного типу та соціальні гуртожитки. Враховуючи бажання підлітків в самостійності та почутті свободи кращою формою є дитячий будинок сімейного типу та соціальний гуртожиток. У відповідній формі владштування для таких дітей є можливість в реалізації свого майбутнього і мінімальної опіці зі сторони батьків. Для дітей молодшого шкільного віку кращою формою владштування є прийомна сім'я. Оскільки, невелика кількість дітей дає можливість батькам та дитині встановити довірливі стосунки, сформувати прихильність в якій дитина має необхідність та максимальній підтримці та опіці.

В результаті емпіричного дослідження ми визначили, що практичні психологи та соціальні працівники вважають, що необхідно готувати дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до переходу у відповідні форми життєвладштування, підготовка є обов'язковим елементом такої роботи.

Питання формування психологічної готовності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до переходу у різні форми життєвладштування є досить важливим. Психологи зазначають, що не можна сформувати готовність дитини до переходу в нову форму, а лише підготувати. Під час підготовки потрібно проаналізувати систему відношень в сім'ї від тієї в якій вона раніше жила. З'ясувати наскільки є прив'язаність дитини до біологічних батьків. Система підготовки повинна розробляти під конкретну дитину, до того середовища в яке вона буде переходити. Досить важливим моментом є встановлення довірливих стосунків психолога і дитини, лише в такому випадку можливо підготувати дитину щоб її адаптація в новій сім'ї пройшла успішно. Соціальні працівники говорять про те що, готувати дитину до переміщення тоді коли є кандидати, які планують взяти дитину у сім'ю. Кандидатам дається інформація про особливості дитини, рекомендації щодо взаємодії з дитиною, в залежності від віку дитини обираються відповідні вправи.

Психологічна підготовка є досить важливою процедурою, вона здійснюється в залежності від індивідуальних особливостей дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Процедура підготовки повинна бути єдиною, а процес залежатиме від кожної дитини. Підготовка здійснюється тоді, коли є рішення суду про позбавлення батьків батьківського піклування. Ця підготовка є нормою, але не розроблена на рівні технології, а існує на рівні людських стосунків. Соціальні працівники та психологи однієї думки, що підготовку необхідно проводити лише в тому випадку, коли є потенційні прийомні батьки у яких є бажання взяти в сім'ю дитину.

На нашу думку готувати дитину-сироту потрібно не тоді, коли для неї вже знайдені батьки, а раніше. Цей процес є тривалим, тому буде краще для дитини поступово готуватись до переходу в іншу форму життєвладштування. Для дитини буде травматичне владштування в нову сім'ю, оскільки вона ще не готова, а сім'я вже підібрана.

Важливим аспектом при підготовці дитини до переходу в різні форми життєвладштування є наявність чи відсутність родичів в дитини. Психологи зазначають, навіть якщо дитина буде владшована в іншу сім'ю, все одно необхідно підтримувати зв'язки з родичами, навіть якщо вони не зможуть забрати дитину до себе. Отже, якщо родичі адекватні і ведуть нормальний спосіб життя та будуть мати позитивний вплив на дитину, відповідне спілкування не зашкодить її психічному розвитку. Слід мати на увазі, якщо родичі дитини ведуть асоціальний спосіб життя, на думку психолога не є хорошим варіантом.

На основі емпіричного дослідження ми з'ясували, що під час підготовки дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування необхідно враховувати такі показники як минулий життєвий досвід, вік, наявність родичів, мотивації та індивідуальні особливості. Звісно він був травматичним, при цьому дитині потрібно роз'яснити, що сім'я для дитини є дуже важливою та цінною. Розглядаючи такий параметр як вік дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на нашу думку є досить важливим. Діти молодшого шкільного віку до переходу в сімейні форми влаштування будуть більш готові ніж підлітки. Вони хочуть щоб в новій сім'ї їх любили, турбувались і не ображали як біологічні батьки. Підлітки які хочуть перейти в дитячий будинок сімейного типу чи соціальний гуртожиток розуміють, що в такій формі їм буде краще, зможуть реалізувати свої бажання.

Дитину потрібно готувати до «переміщення», говорити, що вона перейде в нову сім'ю. Вікових обмежень проведення підготовки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до переходу в різні форми життєвладштування немає. Відповідно до віку здійснюється підготовка. З дітьми молодшого та шкільного віку (6-10 років) проводять казко-, лялько- терапію, з дітьми підліткового віку загалом це бесіди. Відповідно віку повинні бути ті пояснення та підходи за якими буде здійснюватись підготовка. Чим старше дитина тим важче здійснюється її підготовка. Це залежить і від її минулого життєвого досвіду, в більшості випадків він був негативним, діти меншого віку більш довірливі і прагнуть по швидше перейти в сім'ю. Соціальні працівники зазначають, що готувати підлітків необхідно плануючи їхнє майбутнє. Приймаючи ситуацію та донести дитині, що з'явиться нові значимі люди і вони їм потрібні. З дітьми молодшого шкільного віку краще і швидше проходить процес підготовки до переміщення в нову форму життя. В таких дітей немає великого життєвого досвіду, тому хороший витісняє негативний.

Минулий життєвий досвід дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування важливо враховувати. Дослідження показали, що низькою готовністю підлітків до переходу в дитячий будинок сімейного типу є негативний життєвий досвід, а саме батьки які вели асоціальний спосіб життя. Показником низької готовності дітей молодшого шкільного віку є наявність того що їх били. Оскільки, у дітей не сформована нормативна модель сім'ї, тому для подальшого їй потрібно зрозуміти та показати якою вона повинна бути.

Психолог наголошує, що у більшості дітей особливо підліткового віку мотивацією до переходу в дитячий будинок сімейного типу та соціальний гуртожиток є почуття свободи та бажання, щоб дорослі в першу чергу стали для них наставниками. В центрі є відповідні обов'язки і рамки яких необхідно дотримуватись. Тому підлітки вважають, що перейшовши в дитячий будинок сімейного типу, чи вступивши до технікуму будуть мати більше можливостей для задоволення своїх потреб. Для дітей молодшого шкільного віку мотивом до переходу в прийомну сім'ю є бажання в піклуванні та любові.

Стосовно емпіричного дослідження було з'ясовано, що сформувалась відповідна процедура підготовки дітей-сиріт до життя в сім'ї є формування потреби в дитини іти в сім'ю. Процедура включає в себе переживання розриву з біологічною родиною та формування готовності до переходу. Діти переживають травму, з ними проводиться терапевтична робота. Індивідуально до кожної дитини, відповідно до її ситуації, прописується індивідуальний план роботи. Здійснюється оцінка потреб дитини. Для дитини підбирається ресурс батьків, оскільки для одних дітей необхідне виховання в більш жорсткому, або «м'якому» вихованні.

Психолог наголошує на тому, що практикується модель підготовки громадян «визит в сім'ю», коли для дитини підібрались потенційні прийомні батьки, батьки-вихователі. Центри соціальної реабілітації їх керівництво дозволяє дитині разом із психологом, або соціальним працівником навідати прийомну сім'ю, або дитячий будинок сімейного типу, де саме проживають батьки та в яких умовах. Проводиться лише в тому випадку коли для дитини вже підібрані батьки.

Ми вважаємо, що підготовку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до переходу в різні форми життєвладштування, потрібно розглядати у двох варіантах. Діти яких беруть у нову сім'ю та тих хто залишається в організації. Оскільки, в дітей яких не влаштовують в нову сім'ї довгий час виникає думка того, що їх більше ніколи не влаштують в нову сім'ю.

Висновки.

1. На сьогоднішній день на законодавчому рівні не прописана процедура підготовки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до переходу в різні форми життєвладштування.

2. Необхідно проводити підготовку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до тієї форми життя в яке вона буде переміщена. Програму підготовки необхідно розробляти визначивши яка краще форма влаштування підходить для дитини-сироти.

3. З'ясовано, що для дітей дошкільного віку кращою формою влаштування є усиновлення та опіка, для молодшого шкільного віку є прийомна сім'я та для підлітків дитячий будинок сімейного типу та соціальний гуртожиток.

4. Проводячи підготовку дітей-сиріт до відповідної форми влаштування потрібно враховувати такі показники як минулий життєвий досвід, вік, індивідуальні особливості, мотивацію та наявність родичів.

Перспективи дослідження полягають у розробці критеріїв соціально-психологічної готовності дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування.

Література

1. Бевз Г. М. Прийомна сім'я: соціально-психологічні виміри. Монографія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 352 с.
2. Бевз Г. М. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: У 2-х кн. – К.: Держсоцслужба, 2006. – Кн. 2. – 180с.
3. Райкус Дж., Хьюз Р. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: Практическое пособие: В 4 т. Т. II. Планирование и семейно-ориентированная социальная работа. – СПб.: Питер, 2009. – 256 с.
4. Комарова Н. М. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н. М. Комарова, Л. М. Мельничук, І. В. Пеша. К.: Державний ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – Кн. 2. – 128с.
5. Лактіонова Г. М. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу / Г. М. Лактіонова, Ж. В. Петрочко. К.: Науковий світ, 2006. – 270 с.
6. Ослон В.Н. Жизнеустройство детей-сирот: Профессиональная замещающая семья / В. Н. Ослон– М.: Генезис, 2006. – 368 с.

References

1. Bevz G. M. Pryjomna simja: sotsial'no-psykholohichni vymiry. Monohrafiya. – K.: Vydavnychy Dim «Slovo», 2010. – 352 s.
2. Bevz H. M. Posibnyk dlya sotsial'nykh pratsivnykiv shchodo pidhotovky ta sotsial'noho suprovodu pryjomnykh simey ta dytyachykh budynkiv simeynoho typu: U 2-kh kn. – K.: Derzhsoctsluzhba, 2006. – Kn. 2. – 180s.
3. Rajkus Dzh., H'yuz R. Social'no-psiologicheskaya pomoshch' sem'yam i detyam grupp riska: Prakticheskoe posobie: V 4 t. T. II. Planirovanie i semejno-orientirovannaya social'naya rabota. – SPb.: Piter, 2009. – 256 s.
4. Komarova N. M. Pytannya formuvannya efektyvnosti rodynnykh form vlashtuvannya ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya / N. M. Komarova, L. M. Mel'nychuk, I. V. Pyesha. K.: Derzhavnyy in.-t problem sim'yi ta molodi, 2004. – Kn. 2. – 128s.
5. Laktionova H. M. Stvorennya ta sotsial'nyy suprovid pryjomnykh simey i dytyachykh budynkiv simeynoho typu / H. M. Laktionova, Zh. V. Petrochko. K.: Naukovyy svit, 2006. – 270 s.
6. Oslon V.N. Zhizneustrojstvo detej-sirot: Professional'noya zameshchayushchaya sem'ya / V.N. Oslon– M.: Genезis, 2006. – 368 s.